

HISTORIE VLAKBIJ HUIS



Jaargang 2017

2017	januari	De eerste schoolmeester in Leiderdorp	Bob Reidsma
2017	februari	Landbouw in de 20 ^e eeuw	Bob Reidsma
2017	maart	Leiderdorpse schoolmeesters in de 17e eeuw	Edward Sodderland
2017	april	Caerte van lant gelegen in Ambacht Leyderdorp	Bob Reidsma
2017	mei	Erfgoedspoor voor basisschoolleerlingen	Art Tuit
2017	juni	De Hooglandse Kerk, kathedraal van licht.	Jan Snatersen
2017	juli	Blik op Holland en L'dorp, 200 jaar geleden 1	M.W.Heslenfeld
2017	augustus	Blik op Holland en L'dorp, 200 jaar geleden 2	M.W.Heslenfeld
2017	september	Een godtsalig ende getrou schoolmeester	Edward Sodderland
2017	oktober	Admiraal Pieter vd Does landt op Gran Canaria	Bob Reidsma
2017	november	Rampjaren 1672 - 1675	Edward Sodderland
2017	december	Zuid-Nederlanders in Leiderdorp	Edward Sodderland

De eerste schoolmeesters in Leiderdorp

(januari 2017)

Wie waren de eerste schoolmeesters in Leiderdorp. Dat is een lastige vraag om goed te beantwoorden. Maar als het om de namen gaat die als eerst op schift vastgelegd zijn, dan hebben we wel een antwoord.

Het onderwijs in middeleeuwen begon vanuit de kerk en werd gegeven door de pastoor. Vanaf de 13^{de} eeuw had Leiderdorp een katholieke kerk. Of de pastoor van deze kerk ooit onderwijs heeft gegeven, is niet bekend. Pas aan het einde van de 16^{de} eeuw, na de reformatie, wordt er melding gemaakt van een kerkschool. Uit een eedsformulier, dat werd vastgesteld op 23 september 1597, is ook de naam van de schoolmeester bekend, Jan Hersin.

Jan Hersin gaf les in schrijven, rekenen, lezen in de "Duitse of Dietsche (Nederlands) taal" en de Franse taal en in alle goede zeden en deugdelijke manieren. Veel is er niet van hem bekend anders dat hij in maart 1608 plotseling te kennen gaf dat er *'eenighe oorsaecken oft redens waren hem moverende ... naer een ander plaetse ende conditie uijt te sien'*. Meester Jan wilde echt op stel en sprong vertrekken, *'binnen acht ofte thien daghen'*. Omdat er blijkbaar een opzegtermijn van drie maanden was, had Hersin voorgesteld dat Louis van Renterghem, hij was ondermeester in Leiden, hem met onmiddellijke ingang zou vervangen en opvolgen.

Zo vond de opvolging ook plaats. Dit weten we dankzij de sollicitatiebrief die Louijs in maart 1608 schreef aan de *'heeren ambachtsheeren, schout, ambachtsbewaerders ende kerckmeesters der heerlicheijt van Leijderdorp'*.

In zijn sollicitatiebrief schreef Louijs dat hij zijn *'uutterste diligentie ende vlijt'* zou willen doen om tot volle tevredenheid van de hoge heren *'de jeucht te leeren in Duijtsch ende Franchoijs, lesen, schrijven, rekenen ende cijfferen, maer oock t'onderwijsen in alle goede seden ende deuchdelijcke manieren'*

Louis van Renterghem onderwees tot 1612 en opnieuw vanaf 1621 de Leiderdorpse jeugd. Hoe men leerde schrijven wordt duidelijk aan de hand van een "toonschrift" uit 1628, een van de historische topstukken van de expositie. Dit "toonschrift" geeft een goede indruk van de lettersoorten en de geschriften die gebruikt werden bij het leren schrijven. *)

Naast het schoolmeesterschap bekleedde Louis, volgens de geldende arbeidsovereenkomst van de schoolmeester, ook het kostersambt. Les werd daarom gegeven in het "Schoolhuys" dat naast de kerk lag. Zijn salaris bedroeg 10 gulden per kwartaal met daarnaast uitkeringen voor het luiden van de klok bij begrafenissen en voor het schoonhouden van de kerk. Dit is uit de bewaarde rekeningen van de kerkmeesters op te maken. Ook al werd zijn salaris later verhoogd tot 54 gulden (per jaar), de verdiensten van schoolmeester tevens koster hielden niet over.

In 1625 is Louis van Renterghem overleden, waarschijnlijk aan de *"hete siecte"*, zoals de pest in die tijd werd genoemd. Ook zijn vrouw en twee van zijn vier kinderen overleden aan deze ziekte.

In 1625 werd een nieuwe schoolmeester benoemd, Johannes van de Velde, die tot 1635 de Leiderdorps jeugd onderwijs gaf.

Bovenstaand artikel is geschreven aan de hand van "De schamele schoolmeester" een mini-biografie over Louis van Renterghem geschreven door prof. dr. D.E.H.(Dick) de Boer. Tevens is gebruik gemaakt van het boek geschreven door C. Hobo, "Leiderdorp in vroeger dagen".

**) ter beschikking gesteld door prof. dr. D.E.H.(Dick) de Boer.*

Bob Reidsma



Verhaal over de landbouw en het sociale leven in de 20^e eeuw (februari 2017)

Tot begin 1900 was het in de landbouw nog volledig handwerk, het moest dus allemaal met de kracht van mens en dier gebeuren. De dieren, dat waren de paarden, die toen beslist geen luxepaarden waren. Ze werden door de mensen geleerd om hun trekkracht te leveren aan en ten dienste van de landbouw. Het waren toen allemaal gemengde bedrijven, bestaande uit akkerbouw en veeteelt. In de akkerbouw werden gewassen geteeld zoals tarwe, gerst en haver als graan, erwten en bonen als peulvruchten. Suikerbieten voor de suikerfabriek, voederbieten voor het vee. Aardappels voor eigen gebruik en de verkoop en op de lichtere gronden perceeltjes uien en wortelen. Tot ongeveer de eerste oorlog 1915/1920 werd er veel koolzaad geteeld. Dat werd gedaan op "braakland" dat was land waar dat jaar geen oogst op geteeld was. Veeteelt, die bestond uit, paarden, koeien, varkens en kippen, niet zoals tegenwoordig in grote massa's, maar kleinschalig. Paardenfokken was in de eerste plaats voor aanvulling van de benodigde paarden. Koeien, tot hoog uit vijf of zes per bedrijf, de melk daarvan werd tot ongeveer 1940 gebruikt om boter te maken wat het werk was van de boerin. Er waren op elk bedrijf varkens aanwezig voor de slachting, en verder ook nog wel voor de verkoop. De kippen op de boerderij liepen los op het erf, de eieren daarvan waren voor eigen gebruik, en de rest voor de verkoop. De oppervlakte grond in gebruik bij de boer werd uitgedrukt in gemeten, niet in hectare. Een gemet was 0,4456 hectare en ook het aantal paarden dat nodig was voor het werk. Twee paarden(een span) verder twee, drie of meerdere spannen paarden. Hoe meer spannen paarden er waren, des te groter was de oppervlakte die beboerd werd. De boerderijen waar meerdere spannen paarden werkten hadden daarvoor paardenknechten in dienst. Zij waren daar intern,. Zij werden voor een jaar gehuurd, van maart tot maart. Het werk werd volgens een vast patroon verdeeld, de opperknecht moest zorgen dat de paarden aan het werk gingen. Hij moest s'morgens heel vroeg opstaan om de paarden eten te geven en verzorgen. De koewachter(koe jongen) moest melken, samen met de meid, zij moest ook de varkens verzorgen. De koejongen kreeg van iedereen op de boerderij opdrachten, van de boer, boerin, knechten en niet te vergeten van de meid.

Landbouw in de eerste helft van de 20^e eeuw: De weg naar mechanisering

Aan het begin van de 20ste eeuw zijn de landbouwbedrijven nog overwegend kleinschalig en in familieverband uitgebaat. Het accent ligt vooral op veeteelt en tuinbouw, maar ook akkerbouw is nog prominent aanwezig. In de concurrentie met de industrie verliest de landbouwsector vanaf het begin van de 20ste eeuw systematisch terrein. De werkgelegenheid daalt van ongeveer 775.000 in 1896 naar 580.000 landbouwers in 1910. Na 1900 verdwijnen ook voor een groot deel de landarbeiders en dagloners uit het beeld. Tallozen vinden in de industrie een nieuwe en beter betaalde job. De boer kan enkel door harde arbeid en inzet van alle familieleden het werk op het veld en in de stal nog rond krijgen. Voor de grootste boerenbedrijven is het tekort aan landarbeiders de aanzet tot de eerste mechanisering. Dingen die eeuwenlang door handenarbeid gedaan werden (dorsen, melken, ...), gebeurden nu in een "handomdraai" door snelle, blitse machines. De eerste landbouwmachine die doorbreekt, is de dorsmachine (op stoom). De eerste tractor met brandstofmotor wordt in 1904 vanuit Groot-Brittannië in België ingevoerd. Maar tot aan de Tweede Wereldoorlog blijven die nog een zeldzaamheid en komt trekkracht nog altijd vooral van paarden. De landbouwsector zelf ontdekt het belang van samenwerking, wat resulteert in coöperaties, syndicaten en gilden. Het is echter pas na de Tweede Wereldoorlog dat de landbouw klaar is voor de grote sprong voorwaarts

Bob Reidsma



In de 17^e eeuw had de kerk nog een belangrijke stem in de organisatie van en controle op het onderwijs. Het zijn de notulen van de Leiderdorpse kerkenraad die ons een bescheiden inkijkje geven in een aantal aspecten daarvan. Een tijd waarin onderwijzers niet alleen een onderwijstaak hadden, maar ook de functie van voorzanger en koster in de kerk. En ook toen werden onderwijzers al slecht betaald.

De verkiesinge

Nadat in 1634 meester Isaac Gerritsen van Geer *alsoo door den slaanden handt Godts deeser werelt was overleeden*, werd hij opgevolgd door Pieter Trigalijs. Voordat hij werd aangesteld moest hij eerst de kerkenraad overtuigen van *sijn godtsaligheit en bequaamheijt tot het schoolampt*. Tien jaar later worden we beter geïnformeerd over de sollicitatieprocedure, de *verkiesinge*. De kerkenraad kreeg van de ambachtsheer, via het Gerecht (schout en schepenen van het ambacht), toestemming om naar een andere schoolmeester om te zien. Vervolgens werden er drie schoolmeesters uitgenodigd die ter plekke *hun gave in singen ende leesen* moesten laten horen. Met zingen werd het voorzingen in de kerk bedoeld. Van hun schrijfkunst moesten zij een voorbeeld inleveren. De drie sollicitanten, Johannes La Gaar, Daniel van Ackeren en Abraham Pieterse kwamen naar Leiderdorp om hun kunnen te demonstreren. Pieterse, *meester tot Moordrecht*, vroeg de kerkenraad of hij *een ander mogt brengen die voor hem singen soude*. De kerkenraad zag niets in deze opsplitsing van taken en Pieterse trok zich daarna terug. Het schrift van van Ackeren werd beoordeeld *als soo goet niet sijnde*, maar hem werd wel vergund op de *biddag* (woensdag) zijn gave in het zingen in de kerk te laten horen. Nadat de twee sollicitanten hun gaven hadden laten zien en horen viel de keuze op Johannes La Gaar. De kerkenraad liet dit weten aan het Gerecht waarna men gezamenlijk de ambachtsheer om goedkeuring verzocht. Die dus de laatste stem had.

Bijverdienen

In 1642 blijkt hoe de onderwijzer zich door bijverdiensten financieel het hoofd boven water probeerde te houden. Meester Gillis Borgie moest voor de kerkenraad verschijnen omdat Jacob Moraal, *een oude man*, had geklaagd dat Borgie aan de schoolkinderen boeken, papier en pennen verkocht. Moraal zag dit als zijn privilege dat volgens hem voor *de welvaart van zijn huijsgesin* zorgde. De kerkenraad vroeg Borgie of hij hiermee wilde stoppen. De schoolmeester was dit niet van plan en vroeg of het hem verboden werd. Nee, dat niet, maar hij werd wel *ernstelijk vermaent*.

Ergernisse

In 1694 waren er klachten gekomen over meester Isaac Pater. Het was zijn taak om ook de kinderen waarvan de ouders *van den armen onderhouden wierden voor niet te leesen*. Hij moest ze dus zonder betaling toch leren lezen, want daar kreeg hij nou eenmaal zijn tractement voor. De tweede klacht was veel ernstiger want hiermee had hij ergernis gegeven in de gemeente. Pater had *met sijn wijf* tot diep in de nacht *drank gedronken* en had zo zijn onderwijstaken niet behoorlijk waargenomen. De kerkenraad besloot hem deelname aan het Avondmaal te ontzeggen en bij verdere klachten te zullen klagen bij de ambachtsheer. Tot nu toe hadden ze hem gespaard om wille van zijn vrouw en kinderen. De schoolmeester was kennelijk nog jong toen hij in dienst trad, want hij overleed pas 40 jaar later en had altijd als schoolmeester gewerkt.

Van het onderwijs in het Leiderdorp van de 17^e eeuw krijgen we slechts een zeer beperkt beeld. Pas eind 18^e eeuw is er veel meer regelgeving over het onderwijs en controle op de uitoefening er van. Bron: ELO 0800,inv.nr.76

Edward Sodderland,
historicus



Caerte van lant gelegen in den Ambacht Leiderdorp

(april 2017)

We nemen u mee terug naar het jaar 1590. Leiderdorp had de roerige periode van het beleg van Leiden achter de rug. De dorpskern, het gebied rond de dorpskerk, was behoorlijk gesloopt in opdracht van Leiden. Leiden wilde een vrij schootsveld te houden van 500 roeden (de Rijnlandse roede is 3,8 m lang) vanaf de stadsmuren van Leiden. Tevens probeerden Leiden op deze wijze de Spanjaarden dekkingsmogelijkheden te onthouden. Toch werd het gebied rond de dorpskerk door de Spanjaarden gebruikt als hoofdkwartier tijdens het beleg van Leiden. In deze "Schans van Valdez", huisde het hoofdkwartier van de Spaanse opperbevelhebber Don Francisco de Valdez. Bij hun terugtocht na het ontzet van Leiden, staken de Spanjaarden wat restte van Leiderdorp in brand.

De Spaanse inquisitie was voorbij, het katholieke geloof had afgedaan en herinneringen daaraan moesten verdwijnen. Voor Leiderdorp hield dat in dat het Klooster Engelendaal, steen voor steen afgebroken werd en de landerijen die eigendom waren van de Reguliers, de kloosterlingen, verkocht werden.

Om een goed beeld te krijgen van de vele eigendommen in de Ambacht Leiderdorp, waaronder de percelen die eigendom waren van de Reguliers, is aan Salomon Davidts opdracht gegeven om alle percelen en hun eigenaren in kaart te brengen. Het resultaat is de "Caert van lant gelegen in den Ambacht Leiderdorp".

Het is niet alleen een informatieve kaart maar ook een prachtig kunstwerk. De windroos in de linker boven hoek van de kaart is een prachtig decoratieve element en ook de legenda van de kaart heeft een prachtig versierde omkadering.

De kaart geeft alleen percelen weer met daarin de naam van de eigenaren. Gebouwen staan er niet op. Men zoekt vergeefs naar de dorpskerk. In een grijs vlak, gelegen aan "den Rhijn lopende" staat; "Hier heeft die kerck van Leiderdorp gestaan". Direct links van de kaart is een perceel ingetekend met de tekst "het burchgen", wat doet vermoeden dat er een versterking heeft gestaan, wellicht onderdeel van de "Schans van Valdez".

De kaart nodigt uit om erdoorheen te wandelen en de vele namen te bestuderen. Langs de Oude Rijn, tussen de Dorpskerk en de Doesbrug komt men de "Steenplaats van Dirck Jacobssoon van Monfoort" tegen. Een "steenplaats" is een steenfabriek. Verder op richting Doesbrug ligt de steenplaats van Melchior. Onbekend is of de naast gelegen kalkoven van Melchior van Berendrechts eigendom van dezelfde Melchior is. Het vrouwengasthuis is eigenaar van het perceel naast de kalkoven.

De percelen die van de maker van de kaart de kleur "gramost rood" gekregen waren de percelen in eigendom van de Reguliers, de bewoners van het klooster Engelendaal. Deze percelen strekten zich uit over een groot gebied ten noordoosten van de Ommedijk, en bedekken het huidige gebied van verpleeghuis Leijthenrode tot aan de Dwars Wetering. Op de kaart staan in deze gramost rode percelen echter de namen van de nieuwe eigenaren. Mogelijk is dit gedaan op de belastingheffing op grond letterlijk en figuurlijk goed in kaart te brengen.

Een boeiende kaart waar je niet op uitgekeken raakt. Ga kijken in het Leiderdorps Museum. Bronnen: *kaart van Salomon Davidts, Rond de schans van Valdez te Leiderdorp tijdens het beleg van Leiden 1573-1574 en Klooster Engelendaal Leiderdorp 1396-1577.*

Bob Reidsma



Het Erfgoedspoor programma Leiderdorp voor de basisscholen (mei 2017)

Ieder jaar organiseert het Leiderdorps Museum in het voorjaar het Erfgoedspoorproject "Weet waar je woont". Dit project is voor leerlingen van groep 7 van de Leiderdorpse basisscholen. Doel hiervan is leerlingen kennis te laten nemen van de rijke geschiedenis van Leiderdorp.

Het project bestaat uit drie onderdelen.

Het begint met een lesbrief die in de klas wordt besproken. In de lesbrief neemt professor Mondjesmaat twee leerlingen mee door de geschiedenis van Leiderdorp.

Het tweede onderdeel is een bezoek aan het Leiderdorps Museum en

het derde is een excursie op de fiets langs historische plekken in de gemeente Leiderdorp.

Bij het doornemen van de lesbrief op school leren de leerlingen veel over de geschiedenis van Leiderdorp, te beginnen met de Romeinen met hun fort Matilo tot aan de aanleg van het Weteringpark langs de Does in 2015.

Tijdens het bezoek aan het Leiderdorps Museum wordt een interactief programma geboden. De leerlingen maken een speurtocht in de expositieruimte en beantwoorden vragen over de voorwerpen in de vitrines. Hiermee leren zij voorwerpen te associëren met gebeurtenissen uit de Leiderdorpse geschiedenis. Een voorbeeld is de vuurklok die gevonden is op de plaats waar het klooster Engelendaal heeft gestaan. Met deze keramische klok hielden de monniken 's nachts het vuur op een laag pitje brandend. Het bouwen van een kasteel met verhuisdozen als de bouwstenen, vertelt iets meer over de verdwenen Leiderdorpse kastelen. Klooster Engelendaal komt weer in beeld bij het leren schrijven als een monnik. De leerlingen leren met mooie sierletters hun naam te schrijven, zoals de monniken in het klooster dit in de middeleeuwen ook deden.(kalligrafie)

Ook de vele opgravingen in Leiderdorp komen aan de beurt in de archeologische activiteit van het programma. Oude gebroken Romeinse kleitabletten moeten worden opgegraven en in elkaar gezet.

Ter afsluiting van het project maken de leerlingen een excursie op de fiets door de gemeente Leiderdorp. Er wordt gestopt op plekken met een historische waarde. Tijdens de tocht worden er bezoeken gebracht aan de Dorpskerk en de raadzaal in het gemeentehuis waar de schilderijen van Marte Röling uitbeeldend de geschiedenis van Leiderdorp, worden besproken. Bezoeken aan het Sparmuseum en de kleiwarenfabriek Ginjaar zijn ook in het programma opgenomen.

Met dit project wil het Leiderdorps Museum bijdragen aan het bewust maken van de geschiedenis van de eigen woonplaats Leiderdorp.

Art Tuit



De Hooglandse Kerk, Kathedraal van het licht. (juni 2017)

Wat is de link tussen Leiderdorp en de Hooglandse Kerk?

We gaan daarvoor terug naar 20 december 1314, op die dag verleent Gwijde van Avesnes bisschop van Utrecht toestemming om een houten kapel te bouwen op het 'Hoge Land', als bijkerk van de Parochiekerk van Leiderdorp.

Aan dit besluit lag een tijd van conflicten ten grondslag, halverwege de dertiende eeuw was Leiden nog een kleine stad. Het grondgebied van Leiderdorp reikte tot aan de voet van de in de negende eeuw gebouwde Burcht. Eind dertiende eeuw barste echter Leiden uit zijn voegen en gingen mensen aan de voet van de Burcht wonen. Zij, zo'n circa 500 pioniers, gingen ter kerke in de Pieterskerk. Dat was echter tegen het zere been van de Leiderdorpse pastoor Bartholomeus van Zwieten, het Hoge land hoorde immers formeel bij zijn parochie. Wat hij er niet bijvertelde was dat het hem vooral ook te doen was om de extra inkomsten. Nieuwe parochianen brachten geld in het laatje. De pastoor van de Pieterskerk wilde echter geen duimbreed toegeven en een conflict was geboren.

Omdat de heren niet tot een oplossing kwamen, legden zij het conflict voor aan de patroons van Zoeterwoude, Voorschoten, Koudekerk en Hazerswoude, deze besloten op 25 augustus 1292 dat het gebied tussen de Burchtgracht en de punt van het Rijneland toekwam aan de Pieterskerkparochie. Omdat van Zwieten zich niet gewonnen gaf moest het kwartet in opdracht van de Domproost, tweede man van het Bisdom Utrecht, een jaar later zich weer over de kwestie buigen. Ditmaal trok Leiderdorp aan het langste eind.

De bewoners van het Rijneland waren daar allerminst blij mee, het loopje van een paar minuten naar de Sint Pieterskerk had hun voorkeur boven de lange wandeling over de, vooral in de winter, slecht begaanbare weg naar de Dorpskerk in Leiderdorp. Omdat het inwonersaantal nabij de Burcht maar bleef groeien, bracht Bisschop Gwijde van Avenens uitkomst, hij stemde in met de gekoesterde wens van de bewoners, zij mochten op het Hoge Land een eigen kapel bouwen.

Op 14 september 1315 werd een klein houten gebedshuis ingewijd: de Sint Pancraskapel. Er mocht een doopvont in staan, tevens kreeg men toestemming voor het bewaren van de heilige hosties, alsook de olie voor de ziekenzalving. Er werd ook een kerkhof aangelegd. Daarmee had het bouwwerk veel weg van een parochiekerk. Toch was de kapel formeel een bijkerk van de Leiderdorpse Dorpskerkparochie.

Tijdens de beeldenstorm van augustus 1566 worden grote vernielingen aangericht en talloze kunstvoorwerpen en archiefstukken gaan verloren. In 1572 gaat de kerk over in protestantse handen en zij dient in tijden van nood ook als graanopslag, zoals tijdens het Leidens ontzet 1574. Van de oorspronkelijke katholieke aankleding blijft vrijwel niets behouden.

Bron: 'Zeven eeuwen Hooglandse Kerk', de Kathedraal van het licht.

Jan Snatersen



Blik op Holland en Leiderdorp 200 jaar geleden. Deel 1 (juli2017)

Wat gebeurde er allemaal in Holland en vooral in Leiderdorp in de periode 1800-1850? Op uitnodiging van de "Patriotten" waren de Fransen ons land binnengevallen, oorspronkelijk om de ideeën van de "Verlichting" te verspreiden. Later werd het toch als een bezetting ervaren. Lodewijk, de jongere broer van Napoleon, werd aangesteld als de eerste "Koning der Nederlanden". Deze deed erg zijn best om een goede koning te zijn. Er werd een soort administratie ingesteld, als begin van de "Burgerlijke Stand", mede met het doel soldaten te werven. Het metrisch stelsel van maten en gewichten werd ingevoerd. Verouderde eenheden zoals Rijnlandse morgen, roede en voet verdwenen. De vele veldslagen van Napoleon kostten veel geld en veel soldaten. Er kwam druk vanuit Frankrijk om meer bij te dragen. Koning Lodewijk beschermde de Hollanders zoveel mogelijk. Helaas werd hij in 1810 afgezet en werden de Nederlandse Gewesten ingelijfd als provincies van Frankrijk. Door het "Continental Stelsel" werd de handel sterk beperkt. De economie stortte in. Wat merkte Leiderdorp daarvan? De bestuurder van de gemeente heette niet langer "Schout" maar "Maire". Er kwam een centrale administratie, zowel in het Frans als in het Nederlands. In het Erfgoedhuis, ook bekend als ELO (Erfgoed Leiden en Omgeving), bevinden zich vele documenten uit die tijd. Leiderdorp was toen een lintdorp met voornamelijk agrarische beroepen. Het inwonertal liep langzaam op van 1051 in 1795 tot 1654 bij de volkstelling in 1840. Een document uit 1816 geeft een overzicht van het Gemeentebestuur in die tijd, met naam, godsdienst, bezittingen en kwaliteit. De "President" van de raad was toen C.T. van Goor den Oosterling (later: burgemeester). Alle 17 genoemde personen hadden aanzienlijke bezittingen in Leiderdorp. Er was sprake van grote tolerantie t.a.v. de godsdienst: de meerderheid was gereformeerd, maar 1 persoon was remonstrants en 3 zelfs Rooms-Katholiek.

Napoleon werd uiteindelijk verslagen door de "Grote Mogendheden": Rusland, Engeland, Oostenrijk en Pruisen. Tijdens het "Weens Congres" werd besloten de Noordelijk en de Zuidelijke Gewesten samen te voegen tot het "Koninkrijk der Nederlanden", met Willem (zoon van Stadhouder Willem V) als koning. Hij werd in 1815 ingehuldigd als koning Willem I. Onder zijn leiding bloeide het land weer op. Hij werd niet voor niets ook wel: "Koning-Koopman" genoemd.

Aan Leiderdorp gingen veel van deze gebeurtenissen voorbij. De meeste inwoners werkten in de landbouw. Uit de documenten over de "Verpachting der Tienden" is een overzicht gemaakt van de akkerbouw in die tijd. In 1808, bijvoorbeeld, werden op 53 ha naast aardappelen, bonen en vlas vooral veel granen (tarwe, rogge, haver en gerst) verbouwd. Ook in 1816 was er akkerbouw op 57 ha, maar er werd nauwelijks meer tarwe verbouwd. De verklaring moet gevonden worden in de bodemdaling en de verdrassing, die toen ook al plaatsvonden. In 1828 slonk het areaal akkergrond tot minder dan 15 ha en dat betrof vooral de verbouw van aardappelen en vlas, met wat haver en een beetje rogge. De landbouw bleef belangrijk. De tuinbouw kwam op; vandaar de naam: "Hollandse Tuin". De veeteelt bleef belangrijk en is dat tot op heden nog. Wordt vervolgd

Maarten Willem Heslenfeld,



Blik op Holland 200 jaar geleden deel 2

(augustus 2017)

Wat gebeurde er allemaal in Holland en vooral in Leiderdorp in de periode 1800-1850? Na de "Franse tijd" beleefden handel en industrie een bloeiperiode, mede door het economisch beleid van koning Willem I. De samenvoeging van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden in 1814, was niet spontaan tot stand gekomen, maar afgedwongen door de grote mogendheden bij het 'Weens Congres'. De verschillen waren groot: historisch, religieus en taalkundig. In het Noorden overheerste het gewest Holland de voornamelijk protestantse noordelijke en oostelijke gewesten en het grotendeels katholieke Brabant en Limburg. In de Zuidelijke Nederlanden overheersten de Walen de Vlamingen en was de invloed van de clerus groot. De koning probeerde oprecht de tegenstellingen te overbruggen. Uit onvrede met de situatie verbonden de liberalen en de conservatieve katholieken zich in 1828 en werd de "Belgische Unie" opgericht. In 1830 vond in Parijs de Juli-Revolutie plaats, waarbij het volk meer democratie eiste. Op 25 augustus ontstond er oproer in Brussel na de opvoering van de opera: "La Muette de Portici". Een voorlopig bewind besloot tot onafhankelijkheid van België en tot het kiezen van een "Nationaal Congres". Onhandig optreden van de kroonprins (de held van Waterloo) en de starre houding van Willem I maakten de Oranjes onaanvaardbaar voor de Belgen. Het Congres vond in Leopold van Saksen-Coburg een voor zowel Engeland als Frankrijk aanvaardbare koning; dit leidde tot definitieve afscheiding.

De onderhandelingen over de scheidingsvoorwaarden verliepen moeizaam. Na een oproep van Koning Willem I om de eenzijdige afscheiding ongedaan te maken spoelde een golf van vaderlandsliefde over het land. Het gereorganiseerde leger werd aangevuld met vrijwilligers. Op 2 augustus 1831 trokken de Nederlandse troepen de grens over, onder bevel van de prins van Oranje. Zij ondervonden weinig weerstand van de Belgen. Op uitnodiging van de Belgen trokken Franse troepen België binnen. De Prins van Oranje besloot het niet tot een treffen met deze Fransen te laten komen en trok op 12 augustus met de Nederlandse legers terug naar Brabant. Zij namen veel buitgemaakt materieel mee. Van het brons van 2 buitgemaakte kanonnen werden de herinneringsmedailles geslagen.

In Leiderdorp hernam het gewone leven zijn gang. In 1829 wordt burgemeester Van Goor den Oosterlingh opgevolgd door Mr. P.G. Hubrecht. Het is nog steeds een agrarische gemeenschap, maar er werken al velen in de industrie. Uit de overzichten van de keuringen in de jaren 1827-1831 voor de "Nationale Militie" blijkt de diversiteit van de beroepen. Van de 70 gekeurde jongeren werkten er 18 in de landbouw, 26 in de industrie (steenbakkers, scheepsmakers) en 19 in de middenstand.

De Leidse Vrijwillige Jagers namen ook deel aan de 10-daagse veldtocht. Zij marcheerden parallel aan de hoofdmacht. Een peloton van 100 Jagers, onder leiding van luitenant Den Beer Portugael, achtervolgde een groep Belgen en stuitte toen onverwachts op een grote overmacht van ruim 900 Belgen. De moedige aanvoerder liet het sein voor de aanval blazen en rukte op. Door zich te verspreiden leek het aantal Hollanders groter en was de trefkans kleiner. De Belgen echter bleven dicht opeen, vormden zo een grotere trefkans en leden grote verliezen. Weldra vluchtten zij voor de doldrieste aanval en lag de weg naar Beringen open.

Maarten Willem Heslenfeld,



In 1775 overleed de Leiderdorpse schoolmeester Teunis van Arle. Al snel belegden de schout, ambachtsbewaarders en kerkenraad een vergadering over een opvolger. Bij de notulen over deze procedure is een reglement gevoegd van tien pagina's, opgesteld door de synode van Dordrecht. Dit reglement omschrijft gedetailleerd de taken en regels waar de schoolmeester zich aan had te houden. Het interessante van het reglement is dat het laat zien welke misstanden er dus voorkwamen en waardoor men zich genoodzaakt zag strenge en precieze regels op te stellen.

Het kastijden der kinderen

Zo wordt nauwkeurig aangegeven wanneer kinderen gekastijd mochten worden en op welke manier het vooral niet mocht. Kastijdingen moesten geschieden met *menschlievent-heijd ende voorzichtige bescheijdentheijd*. En dan komt wat kennelijk vaak gebeurde. Het was niet geoorloofd kinderen met stokken of vuisten te slaan, ze te trappen, aan de haren te trekken of met de hand op het hoofd te slaan. De schoolmeester moest de kinderen vooral met zijn autoriteit in toom houden en als dat niet lukte mocht hij ze met de plak tuchtigen, een ronde houten schijf aan een steel. In het reglement uit 1630, dat nauwelijks 6 pagina's omvat, wordt nog met geen woord gerept over het straffen van kinderen. Wel meer in het algemeen *alles te doen dat een goet godtsalig ende getrou schoolmeester in goede consientie toestaat*. Bijna een vrijbrief voor de schoolmeester te doen wat hij goed achtte. Pas in 1820, 190 jaar later, werden lijfstraffen op school verboden.

Taken en regels

Het reglement geeft verder precies de werktijden van de onderwijzer aan, hoe te handelen bij afwezigheid, het onderwijs altijd te beginnen en te eindigen met gebed en alleen door de kerk goedgekeurde *goede en stichtelijke boeken* te gebruiken. Verder moest hij de kinderen *een afkeer in boesemen voor leugen, bedrog, ontvreemding, geweld en alle andere ondeugden*. De schoolmeester had een drukke baan en nauwelijks vrije tijd. Hij had alleen vrij op zaterdagmiddag en de drie eerste werkdagen van de week waarin Pasen, Pinksteren, de Kerst en de jaarlijkse kermis viel. De nadruk in het onderwijs lag op *letter, schrijf en telkunde*, maar hij moest de jeugd ook een *goede en aenlokkende smaek geven van God en zijnen Dienst*. Dat was vanzelfsprekend de ware hervormde religie.

Multitasking

Tot nu toe hebben we het alleen nog maar gehad over zijn onderwijstaken, maar hieraan gekoppeld waren het voorlezers- en voorzangersambt en het kosterambt. De schoolmeester als multitasker. Als voorlezer en voorzanger moest hij elke kerkdienst aanwezig zijn en stukken uit de bijbel voorlezen en psalmen voorzingen. Als koster moest hij de kerk schoonhouden en voor iedere dienst op orde brengen en bij een doop voor *zuiver waeter* zorgen. 's Winters moest hij zorgen voor verwarmde stoven op de kansel en in de kerkbanken en 's avonds voor het aansteken van het licht in de consistorie. De taken van de voorlezer en koster werden gedetailleerd uitgewerkt en afgesloten met de opmerking dat hij de kerkmeesters prompt en nauwkeurig moest gehoorzamen. Hier zal het dus aan geschort hebben in het dagelijks leven.

Jan Zwaan

De nieuwe schoolmeester, Jan Zwaan, ging akkoord met de in het reglement genoemde punten en werd aangesteld. Het was ook toen al een slecht betaalde baan met vele neventaken. Het zal duidelijk zijn dat de huidige onderbetaling en overbelasting in het onderwijs een lange en indrukwekkende voorgeschiedenis heeft.

Edward Sodderland

Historicus



Vice-admiraal Pieter van der Does in 1599 landt op Gran Canaria? (november 2017)

Pieter van der Does, kasteelheer van Huis ter Does in Leiderdorp

In het Leiderdorps Museum is momenteel een tentoonstelling te zien over de jaarlijkse herdenking van de “slag bij de Volmolen” en het bezoek van de Leiderdorpse burgemeester, Mevr. Driessen hieraan.

De Canario's herdenking ieder jaar dat zij in 1599 de troepen van viceadmiraal van der Does hebben verslagen. Maar waarom ging Pieter van der Does met 74 schepen en 12.000 manschappen op 26 juni 1599 aan land bij Las Palmas de Gran Canaria?

De Tachtigjarige oorlog (van 1568 tot 1648) was in volle gang. Een oorlog tussen Spanje en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Ondanks die oorlog ging de handel tussen de toenmalige Spaanse Nederlanden en het Koninkrijk Spanje door.

In de jaren tot 1590 groeide de maritieme macht van de Republiek met als gevolg dat in 1588 de vloot van de Republiek samen met de Engelse vloot de Spaanse Armada versloeg. Pieter van der Does maakte als Super Intendant de vlootslag mee.

De Spaanse koning Philips II besloot de handel met de Republiek stil te leggen. Spanje sloot haar havens voor de Hollandse schepen. Daarmee ontwikkelde een ideologisch conflict zich tot een handelsoorlog. De Republiek werd verstoken van het verkrijgen van zout, peper en specerijen. Zout vormde een onvervangbaar basismateriaal voor zowel de conservering van vis en vlees voor de vervaardiging van kaas- en boter. Dit bracht de voornaamste motor van de Hollandse economie in gevaar. Bijgevolg deed zich een drastische prijsstijging voor en een toename van de werkloosheid, welke tot wel dertigduizend werknemers zou kunnen treffen.

Gezien de ernst van deze situatie besloten de Staten-Generaal van de Republiek der Zeven Verenigden Nederlanden in maart 1599, een expeditie tegen Spanje te organiseren.

Daartoe is voor de rede van Vlissingen een vloot van Hollandse en Zeeuwse schepen samengebracht. Onder leiding van Pieter van der Does, viceadmiraal van de Admiraliteit van Amsterdam, vertrok in mei 1599 vertrok richting de Spaanse-Portugese kust met de bedoeling deze aan een blokkade te onderwerpen en tevens oorlogsbuit te veroveren.

De vloot omvatte vierenzeventig schepen met 9.000 manschappen en 3.000 matrozen voorzien van voldoende artillerie. De opdracht aan Viceadmiraal van der Does was zoveel mogelijk schade aan te richten, “hun handelsschepen in te sluiten, hun havens, steden en eilanden aan te vallen, losgeld op te leggen of andere vijandelijkheden te creëren.”

Vanwege de zware verdediging lukte het Van der Does en zijn manschappen niet om dit voor elkaar te krijgen waarop zij zijn doorgevaren naar het *Real de las Palmas*, het tegenwoordige Las Palmas de Gran Canaria. Op 26 juni 1599 lag de gehele vloot in de baai van La Luz bij Real de Las Palmas.

Bob Reidsma



Rampjaren

(november 2017)

Het rampjaar 1672 zal velen min of meer bekend voorkomen. In dat jaar vielen Engeland, Frankrijk en de bisdommen Münster en Keulen ons land aan. Het Franse leger trok snel op en moordde Zwammerdam en Bodegraven uit. Het keerpunt was de verovering van Naarden door prins Willem III, maar de verwoesting van het land en de financiële gevolgen waren enorm. En daar bleef het niet bij. In 1675 volgde de tweede ramp toen in november en december twee stormvloeden veel schade aanrichtten na een doorbraak van de Spaarndammerdijk. Wat waren de gevolgen van beide rampen voor Leiderdorp?

Het rampjaar 1672

De Franse Blitzkrieg was tot stilstand gebracht bij Utrecht. Leiderdorp had niet rechtstreeks te maken gehad met oorlogshandelingen, maar moest wel meebetalen aan de hoge kosten die de oorlog met zich mee bracht. Ieder jaar werd door de ambachtsbewaarders de ambachtsrekening opgemaakt. Doorgaans schommelden de kosten op deze rekening tussen de 300 en 400 gulden, die dan werden omgeslagen over de ingezetenen van het ambacht. In 1672 was dat 642 gulden en het jaar daarop zelfs 1536 gulden. In 1674 nog steeds 727 gulden. De rekening van 1673 bevat een aantal specifieke posten, zoals twee maal een betaling voor het maken van een reduite (een vluchtplek binnen een vesting) bij Swammerdam en 24 gulden voor 'verteringen int leger voorgevallen'. Wat moeten we ons hierbij voorstellen? En wat te denken van onkosten voor het rijden op schaatsen ten dienste van het land? Een post die niet eerder voorkwam.

Een andere aanwijzing voor de ernst van de situatie waren het aantal vergaderingen van het Gerecht van Leiderdorp. Het Gerecht (bestuur en lagere rechtspraak) vergaderde in herberg het Haasje aan de Doesbrug waar het permanent enkele ruimtes huurde. Ieder jaar diende de waard van de herberg een rekening in van enkele tientallen guldens voor de genoten verteringen, maar in 1672 bedroeg de rekening opeens 121 gulden. Dus een flinke toename van vergaderingen door de precaire oorlogsomstandigheden. Het jaar daarop 85 gulden, nog steeds het dubbele van rustige jaren. Een andere aanwijzing voor de toegenomen financiële druk op het ambacht zijn de aangegane leningen. Vóór 1672 stond er ieder jaar een betaling van rente op de rekening voor een lening van 1000 gulden, maar in 1673 was er 3400 gulden geleend en in 1674 4225 gulden. Een enorme last voor een klein ambacht als Leiderdorp met veel inwoners die arm waren en weinig of niets hadden bij te dragen.

Watersnood

In 1675 was het gewest Holland zich net aan het herstellen van de oorlog toen de volgende ramp zich aandeed. In november brak de Spaarndammerdijk door het geweld van een stormvloed en kwam het hele gebied tussen het IJ en de Oude Rijn blank te staan. Voor Leiderdorp beperkte zich dit tot hooguit enkele decimeters water en Leiderdorpse boeren lijken hier niet veel schade van te hebben ondervonden. Wel moest het ambacht meebetalen aan de kosten, zoals het repareren van de Spaarndammerdijk. Nu stegen de leningen die het ambacht aanging tot 5625 gulden, waarvan 825 gulden uit de weeskist was geleend. De nood was duidelijk hoog. De kosten voor verteringen in het Rechthuis bleven beperkt. Het was het Hoogheemraadschap Rijnland dat veel vergaderde, de ambachten kregen te horen wat ze moesten betalen.

De gevolgen

Het zal duidelijk zijn dat de oorlog en de doorbraak van de Spaarndammerdijk van het ambacht grote financiële offers vroegen. Wat dat betekende voor de Leiderdorpse bevolking en hoe ze zich hier doorheen sloeg is vooralsnog niet bekend.

Edward Sodderland,
historicus



Aan het begin van de Tachtigjarige oorlog kwam er een grote migratiestroom op gang uit de Zuidelijke Nederlanden. Daarvan kwam een aantal Vlamingen terecht in Leiden. Zij waren afkomstig uit West-Vlaanderen en gaven de Leidse lakennijverheid een nieuwe impuls en zorgden voor grote bloei. Een aantal van hen heeft zich vervolgens in Leiderdorp gevestigd, waar ze als ondernemers kansen zagen en een herberg kochten. Het waren dan ook geen onbemiddelde vluchtelingen die kwamen, maar mensen met enig kapitaal. We zullen een aantal van hen voor het voetlicht halen.

Gillis Fransz. kocht in 1623 een herberg op de hoek van Oude Rijn en Does, een knooppunt van vaar- en landwegen met veel passerend verkeer. Gillis was afkomstig uit Mechelen en trouwde in 1591 met Beelgen Mallisaerts uit Rousbrugge in West-Vlaanderen. Hij kocht een herberg met kaatsbaan maar overleed al het jaar daarop waarna zijn weduwe hertrouwde met Joris Coedijck, die de herberg verkocht aan een bakker in Leiden.

De Vlaming Omaer Kest was afkomstig uit Nieuwerkerken en trouwde in 1604 met Mayken Schots uit Honschoten. In het trouwregister van Leiden wordt hij baaidrapier genoemd. Een jaar later werd hij ingeschreven als poorter van Leiden, poorterschap (burgerschap) dat je moest kopen. Later vertrok hij naar Leiderdorp waar hij dus mogelijkheden zag als uitbater van een herberg. We weten niet waar hij 'herberg hield' en waar deze gevestigd was. Kest was wel de meest onfortuinlijke Vlaming in Leiderdorp. In 1622 werd hij aangeklaagd wegens ontduiking van de belasting op het bier waarvoor geseling en 12 jaar verbanning uit Holland en West-Friesland werd geeïst. Het vonnis was milder want geseling werd hem bespaard, maar hij werd wel voor 15 jaar verbannen. Hij zal niet lang meer hebben geleefd want vijf jaar later hertrouwde zijn weduwe in Leiden.

De brandewijndestilleerder Passchier Chijs was afkomstig uit Santvoort in Vlaanderen. In 1604 was hij waard in herberg Sint Joris, die we halverwege de Doesbrug en de kerk moeten situeren. Ook hij kwam via Leiden als poorter van Leiden naar Leiderdorp. In 1612 overleed hij en werd zijn herberg verkocht.

De Vlaming Jasper Dupre kwam uit Armentiers, een stadje in Picardië dat nu in Noord-Frankrijk ligt aan de grens met België. In 1591 trouwde hij in Leiden met de weduwe Marie Clout. Hij wordt vermeld als waard in herberg Graaf Maurits. Een herberg op een vooralsnog onbekende plek. Hij werd enkele malen voor het Gerecht gedaagd in verband met achterstallige betaling van een 'koebeest', geleverde bieren en 'gehaelde winckelwaeren'. In 1613 keerde hij weer terug naar Leiden en werd hij 'eertijts herbergier' genoemd.

Van Olivier Gerdon weten we alleen dat hij herbergier in Leiderdorp was door een getuigenverklaring over een voorval op de Leidse kermis. In 1625 werd hij poorter van Leiden en stonden twee Leidenaren borg voor hem. Gillis Pachet, een voller en Guillaume de la Porte, eveneens herbergier in Leiderdorp. De la Porte, net als Dupre afkomstig uit Armentiers, kwam als meester wolkammer en had duidelijk genoeg kapitaal om voor diverse landgenoten borg te staan bij het verkrijgen van het Leidse poorterschap.

Jan Mathon was waarschijnlijk ook een Vlaming en had een herberg aan de Doesbrug. Ook over hem hebben we slechts summiere gegevens.

Waarschijnlijk zijn er nog meer Vlamingen naar Leiderdorp getrokken. In de bronnen komen diverse Vlaams klinkende namen voor. Dat vraagt om verder onderzoek.

Edward Sodderland,

